

ΠΟΤΕ ΞΕΚΙΝΑ Η ΕΤΙΚΕΤΑ ΤΟΥ «ΡΕΜΠΕΤΙΚΟΥ»

Συνικά, στο γλωσσάρι των ρεμπετόφιλων ο όρος «ρεμπέτικο» ταυτίζεται με πολύ συγκεκριμένες προδιαγραφές. Στις σχετικές συζητήσεις εφαρμόζεται ένα ιδιότυπο «αυθεντικόμετρο», το οποίο μετράει το ύψος εκτέλεσης, τα όργανα που χρησιμοποιούνται, τη φόρμα σύνθεσης κ.λπ. Μάλιστα, το εν λόγω «αυθεντικόμετρο» εφαρμόζεται τόσο σε σύγχρονες εκτελέσεις παλαιότερων έργων, όσο και σε ιστορικές εκτελέσεις, έτσι όπως αυτές διασώθηκαν στην ιστορική δισκογραφία.

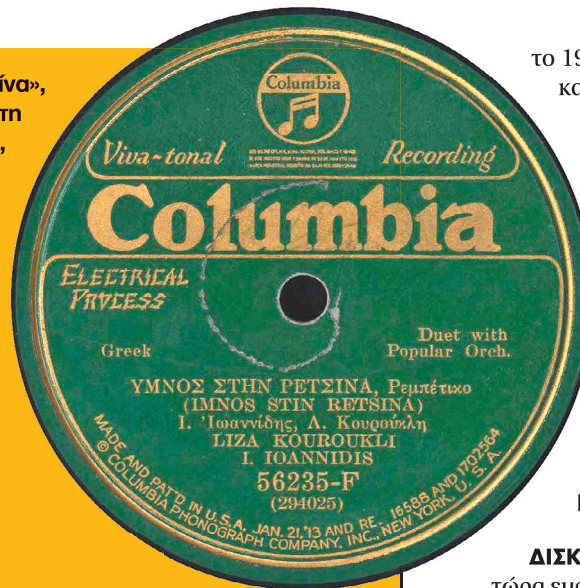
«Είναι το τραγούδι τάδε ρεμπέτικο; Ήταν ο τάδε συνθέτης ρεμπέτης; Παίζει ο τάδε μουσικός σήμερα τα τραγούδια με ρεμπέτικο τρόπο;»

Το ρεμπέτικο έχει ταυτιστεί με τον Πειραιά, και σημαία του αποτελεί το μπουζούκι. Για πολλούς το «αυθεντικό ρεμπέτικο» το συναντάμε σε καταγωγή και η στιχουργική του θεματολογία και τεχνουργική είναι επίσης προκαθορισμένες. Και φυσικά, όταν η συζήτηση έρχεται γύρω από τις προσωπικότητες-κλειδιά, τότε αναμφισβήτητα ο Μάρκος Βαμβακάρης λογίζεται ως ο «Πατριάρχης» του είδους. Από την άλλη, συχνά στη δημόσια σφαίρα αναφέρεται και η σχολή του «συμριναϊκού ρεμπέτικου», είτε ως μια κατηγοριοποίηση του είδους, είτε ως ο πρόδρομός του.

Και όμως, η ιστορική δισκογραφία, δηλαδή τα δισκάκια που ξεκίνησαν να ηχογραφούνται από τα τέλη του 19ου αιώνα σε όλον τον κόσμο, με πρωτόγονο εξοπλισμό και τεχνικές, φανερώνουν μια διαφορετική πραγματικότητα. Στο σημείο αυτό, θα πρέπει να υπογραμμίσουμε πως ουδέποτε υπήρξε εθνικό αρχείο ήχου ή μια επίσημη βάση δεδομένων, που να περιέχουν αρχειακό υλικό, τεκμήρια και καταλόγους, σχετιζόμενα με την, τεράστια σε όγκο, ιστορική δισκογραφία του ελληνόφωνου κόσμου. Ετσι, ήταν αδύνατο να προκύψει κάποια συνολική μελέτη, μιας και ανέκαθεν η συλλογή ιστορικών δίσκων έμοιαζε, στα μάτια των περισσότερων, κάτι σαν χόμπι. Αντιθέτως, οι ελάχιστοι άνθρωποι οι οποίοι συνέλεξαν δίσκους, κατάφεραν να διασώσουν ένα πολύ σοβαρό κομμάτι της πολιτιστικής ιστορίας των τόπων όπου έζησαν ελληνόφωνοι μουσικοί.

Η έρευνα σε αυτά τα τεκμήρια της ιστορικής δισκογραφίας φανερώνει πως ο όρος «ρεμπέτικο» ξεκινάει να τυπώνεται στις ετικέτες των δίσκων περίπου το 1912, σε ελληνικές ηχογραφήσεις που πραγματοποιήθηκαν στην Κωνσταντινούπολη. Μέχρι στιγμής, έχουν εντοπιστεί τουλάχιστον 80 ηχογραφήματα, στην ετικέτα των οποίων αναγράφεται ο όρος. Δύο είναι τα εντυπωσιακά στοιχεία: αφενός, οι ηχογραφήσεις αυτές πραγματοποιήθηκαν τη δεκαετία του 1910, του 1920 και του 1930 (Φωτογραφίες δεξιά). Ο Βαμβακάρης ξεκινάει να ηχογραφεί στην Αθήνα

«Υμνος στην ρετσίνα», ηχογράφηση στη Νέα Υόρκη, 1930 (<https://vmrebetiko.gr/item/?id=4734>) – Εικονικό Μουσείο Αρχείου Κουνάδη). Η λέξη «ρεμπέτικο» δεξιά από τον τίτλο.

«Χωρίς ελπίδα ζω», ηχογράφηση στη Νέα Υόρκη, στις 13 Φεβρουαρίου του 1929 (<https://vmrebetiko.gr/item/?id=4864>) – Εικονικό Μουσείο Αρχείου Κουνάδη).

«Σαν πας στα ξένα», ηχογράφηση στην Αθήνα, το 1928 (<https://vmrebetiko.gr/item/?id=9549>) – Εικονικό Μουσείο Αρχείου Κουνάδη).

το 1933. Αρα, δεν μπορεί να ταυτιστεί, εύκολα και αποκλειστικά, η δική του δισκογραφική καριέρα με τον όρο. Τουναντίον, η λέξη «ρεμπέτικο» αρχίζει και εξαφανίζεται από τις ετικέτες, μετά το 1933. Αφετέρου, μια ακρόαση των μουσικών έργων που χαρακτηρίστηκαν στην ετικέτα ως «ρεμπέτικα» ξαφνιάζει. Κανένα από αυτά τα ηχογραφήματα δεν περιέχει μπουζούκι. Επιπλέον, ένα κομμάτι των μουσικών έργων δεν «κοιτάζει» στα ανατολικά. Τους συνθέτες, τους τραγουδιστές και τις τραγουδίστριες ορισμένων από αυτών, δε, σίγουρα δεν θα μπορούσαμε να τους ονομάσουμε «ρεμπέτες».

ΔΙΣΚΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΟΡΧΗΣΗ. Συνολικά, τα μέχρι τώρα ευρήματα αφορούν ηχογραφήσεις που πραγματοποιήθηκαν στην Κωνσταντινούπολη, στην Αθήνα, στη Νέα Υόρκη και στο Σικάγο. Σε ορισμένες περιπτώσεις, ο όρος εμφανίζεται στην ετικέτα μιας επανέκδοσης ενός δίσκου, και όχι στην πρώτη έκδοσή του. Εδώ, θα πρέπει να σημειωθεί πως τα πορίσματα που προκύπτουν από την έρευνα στην ιστορική δισκογραφία συχνά δεν ταιριάζουν με αυτά που προέρχονται από τη βιβλιογραφία. Σε κάθε περίπτωση, η μελέτη όλων των διαθέσιμων πηγών μπορεί να οδηγήσει στην αποκρυστάλλωση της εικόνας. Φαίνεται, πάντως, πως η μαζικότητα του όρου οφείλεται μάλλον σε επινόηση της δισκογραφίας, της πρώιμης αυτής βιομηχανίας του ήχου, της οποίας οι αποφάσεις καθόρισαν πολλές φορές τις εξελίξεις, σχετικά με το ιστορικό αυτό ρεπερτόριο και τον τρόπο με τον οποίο αυτό έφτασε στα αφτιά μας.

Εξίσου ενδιαφέρον παρουσιάζει και ο όρος «αρχοντορεμπέτικο», ο οποίος εμφανίζεται και αυτός στις ετικέτες των ιστορικών δίσκων. Μπορεί κάποιος/κάποια να επισκεφτεί την ιστοσελίδα του Αρχείου της οικογένειας Κουνάδη και να δει αναλυτικά τα ευρήματα, χρησιμοποιώντας στην αναζήτηση τη φράση «ρεμπέτικο στην ετικέτα». Ευχαριστούμε θερμά το Αρχείο, τους Παναγιώτη και Λεονάρδο Κουνάδη, για την παραχώρηση των φωτογραφιών των ετικετών.

Ο Νίκος Ορδουλίδης είναι μουσικολόγος, επιστημονικός συνεργάτης στο Τμήμα Μουσικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων. Εκτός άλλων έχει γράψει: το «Η δισκογραφική καριέρα του Βασίλη Τσιτσάνη» (Ιανός, 2014), «Η εποχή του ρεμπέτικου: το λαϊκό πιάνο» (Πριγκηπέσσα, 2018). Από τις εκδ. Bloomsbury Academic έχει κυκλοφορήσει το «Musical nationalism, despotism and scholarly interventions in Greek popular music» (2021)

ΤΟΥ ΝΙΚΟΥ ΟΡΔΟΥΛΙΔΗ

ΜΟΥΣΙΚΟΙ ΜΥΘΟΙ

ΜΙΑ ΝΕΑ ΣΕΙΡΑ ΜΕ ΜΥΘΟΥΣ, ΠΑΡΑΝΑΓΝΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΛΕΙΤΤΟΜΕΡΕΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΟΦΩΝΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΟΛΟΓΙΑΣ